

„Ghetto bez zdí“

Pátek Leden 1939

27

Usnesení vlády druhé republiky o vylučování Židů ze státní služby.

➔ Antisemitismus >

Bojkot a vyloučení ze společnosti >

Numerus clausus, s. 160

Ještě před tím, než byli Židé definitivně odstraněni, měli být od zbytku společnosti odděleni množstvím zákazů a nařízení, která omezovala jejich základní svobody: volnost pohybu a usazování, výkon povolání, nakládání s majetkem, styk s „árijci“ či návštěvu škol. Stávali se tak občany druhého řádu, pro které platila jiná pravidla než pro ostatní příslušníky Protektorátu Čechy a Morava. Zákazy a nařízení tak odstraňovaly práva, jež Židé získali od konce 18. století v procesu emancipace. Tento neustálý a nepřehledný příval omezení přicházel jak od okupační správy, tak i od protektorátních úřadů.

Vylučování Židů ze společnosti začalo již po Mnichovské dohodě. Především profesní organizace advokátů a lékařů požadovaly zavést *numerus clausus*. Odvolávaly se na koncept Československa jako národního státu Čechů, Slováků a Karpatorusů a vylučovaly své židovské členy jako údajné příslušníky jiných národů. Například Jednota advokátů československých se již dva týdny po vzniku druhé republiky usnesla na nezbytnosti „proporcionality“ (poměrnosti), požadovala po svých židovských členech doložení národní spolehlivosti – jen aby je v lednu 1939 paušálně vyloučila.

311 – Odvolání Pavla Levita proti vyloučení z Jednoty advokátů československých, 25. října 1938

Spolek sdružující advokáty československé národnosti po Mnichovské dohodě vyloučil své židovské členy. Jedním z nich byl i právník Pavel Levit. Ani toto odvolání nepomohlo a Levit byl z jednoty definitivně vyloučen. Od 15. března 1939 nesměl vykonávat své povolání a živil se překlady pro „árijskou“ advokátní kancelář. V roce 1942 byl vyšetřován, neboť se vyhýbal registraci Židů. Měl být poslán do pracovního tábora pro Židy v Lípě, ale nakonec nebyl uznán schopným fyzické práce, a proto byl zaměstnán v sociálním oddělení židovské náboženské obce. V květnu 1943 se i s manželkou vyhnul nástupu do transportu a skrýval se v bytě své známé. Byli však objeveni a Levita věznili v Malé pevnosti v Terezíně a v Osvětimi. Po evakuaci Osvětimi v roce 1945 se mu podařilo uprchnout a přežít až do osvobození.

„Posílám Vám, oč jste žádali: vypsání života pod zorným úhlem ,spolehlivosti po stránce národní` s písemnými doklady. Dovolte, abych při tom řekl, co jest přesvědčením nejen mým, ale i mnoha ,árijských` Čechů: že takový průzkum života není vhodný, že není důstojný a že není způsobilý přispět kloudně při řešení otázky, o kterou jde. Především namítám – abych mluvil slovy právníka-nepříslušnost soudu. O národní spolehlivosti číkoli není kompetentní soudit výbor žádného spolku, i kdyby úmysly, které k takovému souzení vedly, byly sebe čistší. [...] Příslušnost a věrnost k národu není věcí rasy, krve nebo matriky, ale věcí víry skutky osvědčované. [...] V české vědě a literatuře nenajdete dokladů pro to, že by k češství jakkoli patřil přívlastek ,árijský`, za to však v publikacích pražské university najdete důkazy o tom, že pojem árijské rasy nemá s vědou nic společného. Pojem ,árijský` patří do zbrojnice, v níž se vyzbrojovali dosud jen nepřátelé českého národa.

[...] Spojovat národ a příslušnost k němu s krví a rasou je projevem zoologického materialismu a znamená znehodnocení pojmu češství. Nevěřím, že by něco takového mohlo být úmyslem výboru spolku, který sdružuje advokáty československé. [...] Nedopusťte, aby se věc národa spojovala s věcí prosperity advokátních kanceláří. Nechť se věci nazývají pravými jmény! Ať se oddělí zájmy hmotné od věcí nehmotných. Bude to jen na prospěch vyřešení otázek české advokacie, jehož je svrchovaně třeba.“

Také profesní organizace inženýrů bezprostředně po okupaci požadovala po svých členech vyplnění dotazníku o židovském původu. „Neárijci“ byli následně z komory vyloučeni a nemohli – ve veřejné správě – vykonávat své povolání.

568

I n ž e n ý r s k á k o m o r a v P r a z e .

Č.j. 389/2-39

V Praze dne 21.března 1939.

Příloha: 1 dotazník.

V š e m č l e n ů m !

Inženýrská komora nařizuje všem svým členům, aby pod disciplinárními a dalšími následky vyplnili a nejpozději do 31.března 1939 Inženýrské komoře v Praze II., Dittrichova ul.21 doporučeně vrátili připojený dotazník o původu.

Současně Inženýrská komora vyzývá všechny židovské členy, aby se své autorisace ihned dobrovolně vzdali, počali s okamžitou likvidací svých podniků a oznámili komoře ku dokončení rozdělaných prací substituta. Jako substitut budiž oznámen člen komory, příslušník téže kategorie.

P r e s i d i u m I n ž e n ý r s k é k o m o r y
v P r a z e

Předseda:
Ing.V. Stieber v.r.

Poznámka: Jako dotazníku používá se předtisku platného pro státní úředníky.

26 7698/39 m. n.

Protektorát Čechy a Morava

Středa Březen 1939

15

Vyloučení židovských advokátů ze zastupování stran před soudy. Mohli je zastupovat jen před úřady nebo jim poskytovat právní porady.

Úterý Březen 1939

21

Nařízení o správě hospodářských podniků a o dozoru nad nimi, v němž byla zavedena možnost ustanovit důvěrníka nebo nuce-ného správce.

Po okupaci vydávání protižidovských nařízení výrazně zrychlilo: co se v Německu zavádělo postupně od převzetí moci nacisty v roce 1933, bylo v protektorátu uplatněno během několika měsíců. Dříve se tvrdilo, že protektorátní vláda odmítala protižidovské zákony, a proto je musel vydat teprve říšský protektor. Ve skutečnosti se vláda protektorátu snažila velmi aktivně zavádět vlastní protižidovské zákonodárství a usilovala – pro posílení českých hospodářských pozic – o alespoň částečné vyvlastňování židovského majetku. Již 17. března 1939, na svém prvním zasedání po okupaci, rozhodla vláda o zastavení praxe „neárijských“ advokátů a lékařů a povolila vydání nálepek, jimiž měly být označeny obchody „árijské“. Na jaře 1939 protektorátní vláda usilovala také o „arizaci“ (vyvlastnění Židům) „do českých rukou“ a připravila dalekosáhlý návrh nařízení o právním postavení Židů, na jehož základě by se stali občany druhého řádu (nařízení bylo vydáno až v dubnu 1940).

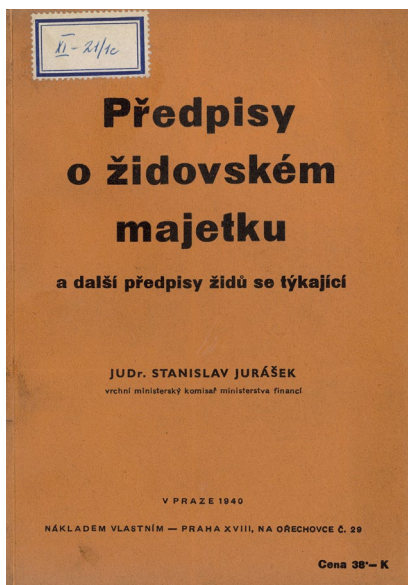
Právě převodu „židovského“ majetku českého vlastnictví rukou se však okupační úřady snažily zabránit. Ačkoli Hitler původně chtěl Čechům v protektorátu přenechat starost o rasovou čistotu vlastního národa, vydal říšský protektor Konstantin von Neurath 21. června 1939 nařízení o židovském majetku. Podle něj byly veškeré změny v „židovském“ majetku, včetně podniků s jen některými židovskými členy představenstva, vyhrazeny okupačním úřadům.

313 – Zákaz vstupu pro Židy u pokladny jednoho z pražských kin

Židovské muzeum v Praze

Od února 1940 nesměli Židé navštěvovat kina a divadla.

314 – Obálka protektorátního soupisu protižidovských předpisů

Stanislav JURÁŠEK: *Předpisy o židovském majetku a další předpisy židů se týkající*, Praha 1940

Spletenec protižidovských předpisů byl postupně stále složitější. Není proto divu, že například přehled platných právních předpisů o Židech na stránkách *Židovských listů* již v roce 1940 vycházel na pokračování po několik měsíců. Pro protektorátní úředníky vycházely zvláštní, několikrát aktualizované soupisy protižidovských diskriminačních nařízení. V roce 1940 měl takový oficiální soupis i s dodatkem na 300 stran.

315 – Ústřední židovské muzeum

Židovské muzeum v Praze

V roce 1940 nacisté z důvodů, o nichž historici stále vedou diskusi, souhlasili s tím, aby v pražském židovském muzeu (nyní nazývaném Centrální židovské muzeum a podřízeným pražské židovské obci) byly shromažďovány konfiskované předměty kulturní a historické povahy. Zatímco členové židovských obcí v protektorátu byli systematicky deportováni, cenné předměty z jejich synagog a zčásti i ze soukromého vlastnictví byly přesouvány do muzea. Takto vznikla světově unikátní sbírka předmětů, dokumentů a knih k židovským dějinám a náboženství. Ovšem původní majitelé a uživatelé těchto předmětů většinou zahynuli.

Třídění obyvatel podle rasy

Pondělí Březen 1941

31 Potravinové lístky Židů musejí být označeny písmenem „J“.

Obyvatelé českých zemí měli i před druhou světovou válkou dlouhou zkušenost s nacionalistickým nátlakem a dělením na Čechy a na Němce, stejně jako s antisemitskou propagandou. Nacionalisté z obou stran usilovali o přetvoření společnosti podle svých představ, o vytvoření oddělených národních společenství, stejně jako o ovládnutí jednotlivých obcí nebo institucí. Od předválečného nacionalistického posuzování a přičítání národní identity se však německý nacionální socialismus lišil ideologií založenou na biologickém rasismu, stejně jako vůlí přetvořit společnost násilnými metodami. Nacisté si představovali vytvoření rasově čisté a homogenní společnosti, z níž by byly odstraněny rasově závadné skupiny: Židé, Romové a Sintiové, duševně nemocní či jinak postižení lidé a další.

Po okupaci nacisté rozvíjeli různé plány na poněmčení českých zemí, ať již asimilací části Čechů, nebo vyhnáním ostatních. Širším rámcem byly – většinou neuskutečněné – představy o etnické přestavbě východní Evropy pod německou nadvládou: zatímco například Poláci měli být vystěhováni dále na východ a měli tvořit zásobárnu levné pracovní síly, „rasově očištěná“ území měli osidlovat etničtí Němci. Celková rasová proměna českých zemí (někteří pováleční historici zde – po vzoru pronásledování Židů – hovoří o plánovaném „konečném řešení české otázky“) se měla odehrát až po vítězné válce. Naopak vylučování Židů ze společnosti bylo pro nacisty součástí vedení rasové války a mělo podstatně vyšší prioritu.

V německé „Třetí říši“, stejně jako v protektorátu, však byli Židé dalekosáhle integrováni do společnosti a často se od ostatních nelišili jazykem, oděvem či chováním. V meziválečném období byly také stále běžnější sňatky mezi příslušníky židovského náboženství a jiných vyznání. Určit, kdo má být považován za Žida, nebylo zdaleka tak jednoduché, jak to předpokládala nacionálně socialistická ideologie. Jako dříve v „Říši“, i v protektorátu úřady žádaly zavedení jednoznačné definice, podle níž by mohly rozhodovat, na koho se protižidovská nařízení vztahují. Pravidla pro určování židovského původu podle norimberských zákonů byla v protektorátu zavedena nařízením říšského protektora z 21. června 1939.

316 – Schéma příslušnosti k židovské rase podle norimberských zákonů

Židovské muzeum v Praze

Ovšem i přes obsáhlou evidenci nebylo někdy možné společnost snadno rozdělit na „árijsce“ a „neárijsce“, jak to předpokládala nacistická rasová věda. Podle prováděcích předpisů k norimberským zákonům vydaným v roce 1935 a používaným též v protektorátu byl židovský původ určován podle členství prarodičů v židovských náboženských obcích. Nikoli tedy podle fyzických rasových znaků jednotlivce, jak by odpovídalo nacistické rasové ideologii, ale podle náboženství dědečků a babiček.

Za plného Žida byl považován každý, kdo měl tři nebo čtyři židovské prarodiče. Židé byli podrobni protizidovským zákonům a nesměli vstupovat do manželství s „áriji“. Nacisté dále rozlišovali dva druhy tzv. „míšenoů“ podle toho, zda byli „poloviční“ nebo „čtvrteční Židé“. Na ně se pak vztahovaly odlišné předpisy týkající se toho, kdo smí uzavřít sňatek s „árijem“ nebo „neárijem“. „Poloviční Židé“ byli nasazováni na otrocké práce a na konci války byli deportováni do Terezína. Mnoho z nich se ovšem před deportací skrylo, často u nežidovských příbuzných na venkově.

317 – Protektorátní občanská legitimace Marty Mautnerové označená razítkem „J“ a později – po deportaci do Terezína – razítkem „ghettoisiert“ (ghettoizována)

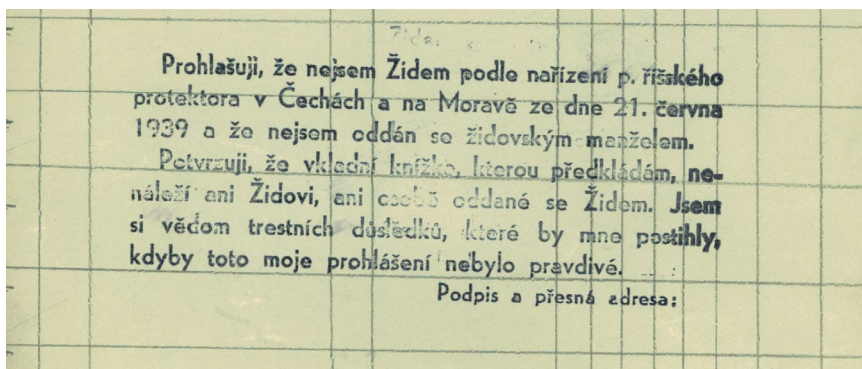
Židovské muzeum v Praze

Záznamům o židovství – svém nebo předků – nešlo tak snadno uniknout. Údaje o náboženské příslušnosti byly uvedeny v matrikách, jejichž kopie byly uloženy u úřadů, v žádostech o cestovní pasy, v domovních přihláškách, ve školní evidenci a na řadě dalších úředních dokumentů. Navíc po první světové válce a ještě více od 30. let 20. století stál mnohem důkladněji dohlížel a evidoval obyvatelstvo. V době vzniku protektorátu se například zaváděly – jako novinka – povinné občanské průkazy. Od 1. března 1940 musely být občanské průkazy Židů povinně označeny písmenem „J“ – Jude/Žid.

318 – Razítko prohlášení o nežidovském původu, jež bylo nutné pro svobodné nakládání s vlastní vkladní knížkou

Židovské muzeum v Praze

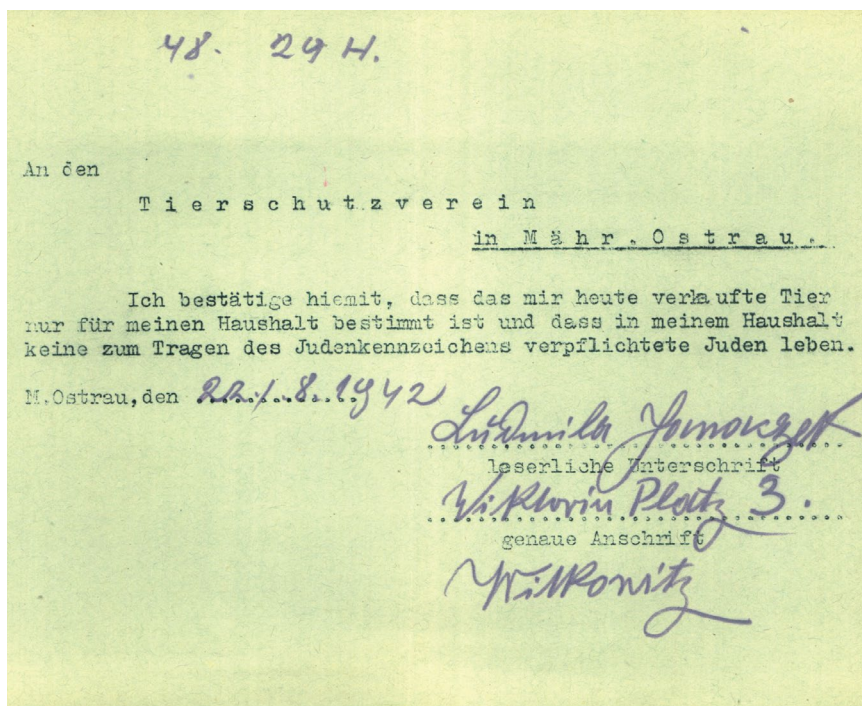

319 – Potvrzení pro Spolek na ochranu zvířat v Moravské Ostravě, že v domácnosti, v níž je chováno zvíře, nežijí žádní Židé, 22. srpna 1942

„Spolku na ochranu zvířat v Moravské Ostravě. Tímto potvrzuji, že mně dnes prodané zvíře je určeno pouze pro mou domácnost a že v mé domácnosti nežijí žádní Židé povinní k nošení označení Židů. V M. Ostravě, ...“

Židovské muzeum v Praze

I nežidovští obyvatelé protektorátu museli při mnoha příležitostech dokazovat svůj „árijský“ původ. Takové potvrzení bylo potřeba pro některá zaměstnání ve státní správě, pro vydání občanské legitimace, pro podržení soukromého majetku či dokonce i domácích mazlíčků.

**320 – Žádost Pavla Eisnera o uznání „čestného árijství“,
25. dubna 1940**

Národní archiv

Na základě nařízení protektorátní vlády o vyřazení Židů z veřejného života, vydaného v dubnu 1940, mohli „neárijci“ žádat o schválení výjimky z některých protizidovských nařízení a přiznání „čestného árijství“. Na tisíc žádostí od lidí, kteří byli na základě norimberských zákonů označeni za Židy, posuzoval zvláštní výbor úředníků z různých protektorátních ministerstev. Mezi žadateli byli právníci a lékaři, významní vědci, ekonomové a průmyslníci, stejně jako „židovské“ manželky „árijských“ manželů. Úředníci nakonec vybrali pouhých 41 osob,

ale nakonec kvůli nesouhlasu říšského protektora nikdo za „čestného árijce“ prohlášen nebyl.

Pavel Eisner byl významný překladatel a novinář, jeden ze zprostředkovatelů mezi českou a německou kulturou. I během okupace Eisner dále překládal, za pomoci přátel a pod cizími jmény. Jako partner ze „smíšeného“ manželství měl být na konci války deportován, ale podařilo se mu ukrýt a dožít se osvobození.

➔ Zcela běžné příběhy? > Paul (Pavel) Eisner, s. 23

➔ Židovské identity > Kulturní zprostředkovatelé, s. 121

DOTAZNÍK

o okolnostech k posouzení žádosti Ph. Dr. Pavel Eisner
za vyjmutí z dosahu vlád. nař. č. 136/1940 Sb. o právním postavení židů ve veřejném životě.

Údaje o žadateli.

1. Jméno a příjmení: Ph. Dr. Pavel Eisner
2. Kde (obec, okres) a kdy (den, měsíc a rok) se narodil: Praha, 16.I.1889.
3. Jeho domovská a státní příslušnost (od kdy a při změnách i dřívější): Praha
4. Kde a v které konfesní matrice je zapsáno jeho narození: náb.obec židov.v Praze
5. Zda a po kterou dobu příslušel k židovské náboženské společnosti: od narození do dubna r.1919

Předsednictvu ministerské rady

v P r a z e .

Vznáším k vládě Protektorátu Čechy a Morava žádost, aby doporučila p. presidentovi Protektorátu Čechy a Morava, aby mě vyňal z dosahu vládního nařízení ze dne 4. července 1939, č. 136 Sb. z. a n.

Uvádím o sobě:

narodil jsem se r. 1889 v Praze z rodu usedlého v Čechách od nepamětných dob.

Od začátku dubna 1919 jsem vyznání evangelického. Má žena Markéta / sňatek r. 1919 / je arijská s rodokmenem až do 14. století. Má dcera Dagmar - jediné dítě - je arijská evangelička, t. č. primus septimy Drtinova ref. reál. gymnasia na Smíchově.

Téměř plné čtvrtstoletí pracuji jakožto filolog, spisovatel a překladatel výhradně pro českou věc kulturní. Má první kniha vyšla v únoru 1917 : Tschechische Anthologie. Vzbudila radostný rozruch, byla vřele uvítána Arnem Novákem, F. X. Šaldou a jinými.

Od těch dob jsem vydal celou knihovnu překladů z češtiny, uvedl několik českých autorů, zejména Jar. Durycha a Jana Čepa, na forum světové, přeložil několik tisíc českých básní, napsal několik tisíc statí, studií, článků o českých problémech a kladech kulturních pro oblast jazyka německého, francouzského, anglického, pro Švédsko a Ameriku. Ještě předloni provozovala vídeňská opera Smetanova Dalibora v mém tlumočení a úpravě.

Měl jsem přátelské styky s Otokarem Březinou, Antonínem Sovou, F. X. Šaldou, Arnem Novákem a přemnohými jinými - mohu doložit četnými listy, jak o mně soudili. F. X. Šalda mi připsal celý náklad své poslední knihy. Stejně mi byl dedikován celý náklad Antických

267
povídek', nakl. V. J. Pojer v Brně.

Jsem úplně srostlý s českou půdou, českým jazykem, českým člověkem a jeho kulturou.

Více slov se na muže nesluší. Navrhuji proto a prosím, aby se o mé osobě, mých povahových vlastnostech, dosavadním výkonu a čekatelném dalším vyslovili pánové a paní:

předseda kulturní rady N. S. prof. dr. M. Hýsek;

dr. h. c. J. B. Foerster, dr. h. c. L. Kuba, dr. h. c. Fr. Tábořský, dr. h. c.

J. S. Machar; ~~J.~~ Václav Kvapil;

J. M. opat M. Zavoral, guvernér dr. E. F. Dvořák, dr. P. Šámal;

profesoři a docenti: J. Horák, G. Friedrich, A. Pražák, V. Lesný,

děkan J. Rypka, Fr. Trávníček, V. Mathesius, B. Havránek, F. M. Bartoš,

E. Svoboda, Jan Krejčí / Brno/, J. Mukařovský, J. Vašica, F. Wollman,

J. Oberpfalzer, V. Černý, V. Jirát, K. Krejčí, J. B. Bartoš, J. Heiden-

reich, J. Grund, Fr. Žilka, Fr. Hrozný; Z. Kalista, B. Trnka;

spisovatelé: V. Vančura, J. Hora, V. Nezval, Fr. Halas, J. Seifert,

I. Olbracht, A. M. Tilschová, M. Majerová, J. Kopta, M. Pujmanová,

R. Medek, B. Markalous, K. Nový, J. Knap, V. Renč, J. Durych, J. Čep,

M. Calma-Veselá, L. Stehlík, J. Kolman-Cassius, K. Sezima, H. Jelínek,

M. Rutte, E. Konrád; P. Křižka, Karel Toman, St. K. Neumann;

prof. V. Talich, E. F. Burian, F. Pujman, St. Lom, Vojta Novák, Fr. Götz,

M. Očadlík;

B. Vomáčka, O. Šourek, V. Špála, V. Štěpán;

dr. K. Polák; dr. Mil. Novotný, A. M. Píša, Fr. Sekanina, A. Veselý, R.

Vacková, K. Z. Klíma, E. Bass, J. R. Marek;

nakladatelé: K. Neubert, B. Janda, dr. F. Laichter, řed. Cerman, vl.

r. Kepl; ředitelé knihoven dr. J. Thon a dr. B. Lifka; vl. r. dr. Emler;

dále gen. řed. Preis, řed. Ing. V. Mixa, gen. sekr. dr. Čelakovský

/ ústředna obch. komor/, gen. V. Klecanda, řed. K. Herain, řed. dr.

Pečírka.

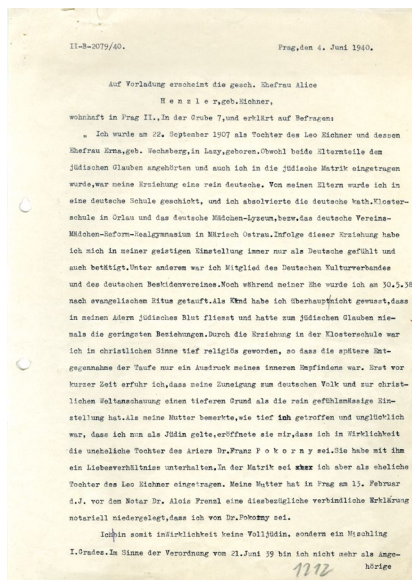
V Praze, 25. IV. 1940.

Jsem v oddané účtě

Ph. Dr. Pavel Eisner,
Praha XII, Moravská 45.

Pavel Eisner

R. č. 15540/40

Zoufalá žádost, již se paní Henzlerová snažila uchránit před pronásledováním, byla zamítnuta. V září 1942 byla deportována do Terezína a odtud o měsíc později do Treblinky, kde byla zavražděna.

321 - Žádost Alice Henzlerové o uznání za „míšence“, 4. června 1940

„Na předvolání přichází rozv. manželka Alice Henzlerová, roz. Eichnerová, bydlíštěm v Praze II, V Jámě 7, a na dotaz uvádí:

„Narodila jsem se 22. září 1907 v Lazech jako dcera Leo Eichnera a jeho manželky Erny, roz. Wechsbergové. Ačkoli oba rodiče náleželi k židovskému náboženství a i mě zapsali do židovské matriky, dostalo se mi čistě německé výchovy. Rodiče mě posílali do německé školy a vychodila jsem německou katolickou klášterní školu v Orlové a německé dívčí lyceum, resp. Německé spolkové dívčí reformní reálné gymnázium v Ostravě. V důsledku této výchovy jsem se duchovně vždy cítila jen jako Němka a stejně jsem si také počínala. Mimo jiné jsem byla členkou Německého kulturního svazu a německého Beskydského spolku. Ještě jako vdaná jsem byla 30. 5. 35 pokřtěna v evangelickém ritu. Jako dítě jsem vůbec nevěděla, že mi v žilách proudí židovská krev, a k židovské víře jsem nikdy neměla sebemenší vztah. Výchovou v klášterní škole jsem dospěla k hluboké zbožnosti v křesťanském smyslu, takže pozdější křest byl jen výrazem mých niterných citů. Až nedávno jsem zjistila, že má náklonnost k německému národu a ke křesťanskému světonázoru má hlubší důvod než čistě citový postoj. Když si má matka všimla, jak hluboce mě zraňuje a trápí, že mě teď pokládají za židovku, vyjevila mi, že jsem ve skutečnosti nemanželskou dcerou árijce dr. Franze Pokorného, s nímž prý měla milostný poměr. Do matriky mě ovšem zapsali jako manželskou dceru Leo Eichnera. Má matka v této věci 13. února t. r. v Praze před notářem dr. Aloisem Frenzlem závazně prohlásila, že jsem dcerou doktora Pokorného.

Ve skutečnosti tak nejsem úplná židovka, nýbrž mišlink I. stupně. Ve smyslu nařízení z 21. června 39 už nemám být považována za příslušnici židovské rasy. Přejí si a vroucně toužím, abych se zase směla cítit a vystupovat jako Němka.

V květnu 1936 jsem se v Ostravě provdala za neříšského Němce Ferdinanda Henzlera a před sňatkem jsem vystoupila z židovské náboženské obce. Můj muž vždy působil na vysoké pozici ve věci národa. S ohledem na jeho národnostně angažovanou činnost a postavení jediného německého vedoucího zaměstnance dolu v Ostravě vyvstala nutnost manželství ukončit. Právoplatné rozhodnutí vynesl německý městský soud v Ostravě 14. pros. 39. [...]“

Národní archiv

den möge. Ich habe auch sofort ein entsprechendes Gesuch an den Herrn
tektor in Prag gerichtet, und nach kurzer Zeit erhielt ich vom Oberla
Mährisch-Ostrau 3 Fragebogen zugestellt, die ich am 23. April beantwo
ückgesandt habe. Bislang habe ich noch keine weiteren Nachrichten vom
rlandrat aus Mährisch-Ostrau erhalten."

v. g. u.

Alice Henzler

Oddělení Židů

K požadavkům antisemitů patřilo též oddělení Židů od nežidů v prostoru obcí a zákaz pro Židy vstupovat do obecních prostor nebo hromadné dopravy. Řada nařízení z doby protektorátu se týkala prostorového oddělení Židů: nesměli vstupovat do parků a lesů, v dopravních prostředcích – pokud je ještě směli používat – měli být odděleni, Židům bylo zakázáno například používání koupališť a vstup do některých – lepších – částí obcí. V Praze například Židé od prosince 1940 nesměli vstupovat do okolí pražské Plodinové burzy, do Panské ulice, na Nekázanku, na Senovážné náměstí a do Dlážďené ulice.

322 – „Z pražského judenparku“

„Kdož by se byl nadál, že největší městské sady, které se rozkládají u nového Českého Musea až k hlavní třídě Hyberské zrovna před učouzeným nádražím dráhy Františka Josefa a před německo-židovským ‚Mašoleum‘¹, stanou se výhradním rejdištěm pražských židů? Kromě vyvoleného národa nespatriš tam skoro po celý den nikoho jiného, a jak se tam roztahují, je víře nepodobno, ale přece pravdivo. Od rána do večera jsou jimi vsecky židle a lavice okupovány, ba v novější době tvoří i na cestách, které mají zůstatí pro pasáž volnými, z židlí celé cerkle a brebentí tu v samospasitelné štácšpráche² maušlováním³ opepřené tak horlivě a nenuceně, že věru netřeba městským zahradníkům, aby kolem rozložené záhonky – kropili! A rejdiště pro děti taktéž jen židovskými dětmi je zaujato. Nepřičítejž tudíž nikdo smrady, park městský znešvařující, pouze dusivému kouři z protějščího nádraží!“

Vinohradské listy, 27. června 1889, s. 3

Antisemitský článek a karikatura ilustrují kontinuitu snah antisemitů o odstranění Židů ze sdíleného prostoru města, zejména z parků, restaurací či divadel, v nichž se pohybovala lepší, středostavovská, společnost.

¹ Nové německé divadlo, dnešní Státní opera.

² Z němčiny, Staatssprache, státní (úřední) řeč: v tomto případě myšlena němčina,

i když oficiálně nebyla v Předlitavsku státní řečí.

³ Maušlovat = mluvit po židovsku.

323 – „Thateleben¹, tamhle ta holčička nechce mne pustit na lavičku.“

Humoristické listy, 1. května 1896

¹ „Thateleben“ – zhruba „tatínku“, odkaz na údajný židovský žargon.

² „musíš na to jít zochytra!“

Středa Duben 1940

24

Židé nesmějí pracovat jako učitelé, lékaři, zvěrolékaři a lékárníci, advokáti, umělci z povolání, redaktori periodického tisku.

Neděle Červen 1940

30

Židé nesmějí chovat holuby.

Středa Srpen 1940

7

Židovské děti nesmějí od září chodit do českých škol.

Úterý Červen 1942

23

Židům je povolena cesta vlakem pouze v posledním oddělení posledního vagónu. Nesmějí používat nosiče, čekárny, hostince a jiná zařízení.

324 – Zákaz vstupu na dětské hřiště

Národní archiv

325 – Mapa zakázaných ulic uveřejněná v Židovských listech

Židovské listy, 13. prosince 1940

Židovské listy (Jüdisches Nachrichtenblatt) byl oficiální časopis vydávaný česky a německy Židovskou náboženskou obcí v Praze. Informoval Židy v protektorátu o protižidovských nařízeních a o registraci Židů, ale také jim pomáhal udržovat naději v bezvýchodné situaci.

326 – Vyhláška Policejního ředitelství v Praze, 14. srpna 1939

Národní archiv

VYHLÁŠKA.

V zájmu veřejné bezpečnosti a veřejného klidu a pořádku vydávám na základě článku 2. a 3. odst. I. zákona o organizaci politické správy ze dne 14. července 1927, čís. 125 Sb. z. a n., ohledně styku mezi obyvatelstvem nežidovským a židovským ve veřejném životě tyto příkazy, pokud se týče zákazy:

I.

Osobám židovského původu zakazují s okamžitou platností návštěvu těchto veřejných místností, pokud se týče restaurací: na Slovanském ostrově, restaurace a kavárny Mánes, na Smečeckém ostrově, restaurace na Petříně a v Hanavském paviloně, v Riegrových sadech a hlavní restaurace (Šlechtovy) v Královské oboře, návštěvu Obecního domu hl. m. Prahy, Národního domu na Král. Vinohradech, kavárny Hlavovy na Král. Vinohradech, jakož i Národního domu na Smíchově.

Majitelům těchto restaurací, pokud se týče kaváren se nařizuje, aby své místnosti označili ihned nápisem „Židům nepřístupno“ „Juden nicht zugänglich“.

Majitelům ostatních hostinců, restaurací, kaváren, vináren a podob. veřejných místností, jejichž majitelem neb provozovatelem jest osoba židovského původu neb které jsou navštěvovány z převážné většiny Židy, se nařizuje, aby své místnosti označili nápisem „Židovský podnik“ „Jüdische Unternehmung“, umístěným na zjevném místě a to jak zevně, tak i uvnitř místnosti.

Toto označení budiž provedeno do 14 dnů od uveřejnění této vyhlášky.

Majitelům ostatních veřejných místností, kde podle místních poměrů jest to možno, se nařizuje, aby vyhradili židovským návštěvníkům zvláštní místnost, aby návštěvníci nežidovského původu nebyli nuceni stýkati se s osobami původu židovského. Tato zvláštní místnost musí býti jako určená pro židovské návštěvníky zřejmě označena.

Kde nebylo by možno provésti toto opatření, nařizuje se majitelům veřejných místností, aby svůj podnik označili nápisem jak zevně, tak i uvnitř „Židům nepřístupno“ „Juden nicht zugänglich“.

Ve veřejných místnostech, které podle této vyhlášky budou v celku nebo z části označeny jako Židům nepřístupné, jest osobám židovského původu pobyt zakázán.

II.

Majitelům veřejných lázní se nařizuje, aby vyhradili pro návštěvníky židovského původu zvláštní část lázní a tuto jako takovou označili. Pokud by to nebylo možno, musí učiniti opatření, aby byli návštěvníci židovského původu časově odděleni od návštěvníků nežidovského původu.

III.

Zakazují s okamžitou platností osobám židovského původu koupati se i prolévat v městských plovárnách a na všech veřejně přístupných koupalištích a to i soukromých v policejním obvodu pražském mimo plovárny, pokud se týče koupaliště, které by byly v budoucnosti určeny pro osoby židovského původu.

Majitelům plováren, veřejných i soukromých koupališť se nařizuje, aby své podniky označili zřejmě nápisem „Židům nepřístupno“ „Juden nicht zugänglich“.

IV.

Nařizují majitelům neb provozovatelům živnostenských podniků a jiných po živnostenském způsobu provozovaných podniků, kteří jsou židovského původu, aby své podniky označili způsobem pro zákazníky zřejmým nápisem „Židovský obchod (závod)“ „Jüdisches Geschäft“.

V.

Správám veřejných ústavů jako nemocnic, chorobinců, chudobinců, a správám sanatorií nařizují, aby učinily opatření, které by vylučovalo používání týchž místností a zařízení osobám nežidovského a židovského původu zároveň, a aby bylo zabezpečeno odloučené umístění těchto osob.

Nedbání nařízení, pokud se týče zakázů daných touto vyhláškou trestá se podle ustanovení článku 3. odst. I. cit. zákona trestem na penězích od 10 K do 5.000 K nebo trestem na svobodě od 12 hodin do 14 dnů.

Vyhláška tato nabývá účinnosti pokud v jednotlivých odstavcích není jinak uvedeno dnem vyhlášení.

Policejní ředitelství v Praze

dne 14. srpna 1939.

327 – Policejní zpráva o přestupku Rudolfa Ebena, který se při vydávání potravinových lístků vydával za „árije“, 3. října 1941

Národní archiv

Rudolf Eben se narodil v roce 1883 v Kolíně. V červenci 1919 se v Rakousku oženil s Olgou Pachnerovou, která však již v lednu 1921 zemřela. Nejprve se živil jako úředník, později jako akademický malíř a grafik. V roce 1920 přestoupil k římskokatolické církvi. Před deportací bydlel v Praze. V listopadu 1941 byl odvezen jedním z prvních transportů do Terezína a v září 1943 do Osvětimi. Tam byl umístěn v Terezínském rodinném táboře a pravděpodobně byl spolu s ostatními ještě žijícími vězni zavražděn v noci z 8. na 9. března 1944.

➔ Holocaust a lidské chování > Terezínský rodinný tábor v Osvětimi-Birkenau, s. 376

Uniformovaný policejní strážní sbor v Praze.

Oddělení Staré město.

Okresní policejní komisařství I.

V Praze V. dne 3. října 1941.

Věc : Rudolf Eben - zakrývání židovské hvězdy na svém kabátě.

Dne 3. října 1941 o 8.30 hod. byl požádán pol.štrážm. Jan Benátský, ev. č. 190 soukromým detektivem Erickem Nickmannem, bytem Praha II. Pošvabská tř. číslo 45, v městské knihovně hl.m. Prahy v Praze I. Mariánské nám. o zjištění a předvedení -----

Rudolfa Ebena, akademického malíře, ----- dne 12. dubna 1883 v Kolíně naroz., do Prahy přísluš., vdovec, židovská národnost, bytem Praha II. Pošvabská tř. č. 53 -----.

Erick Nickmann udal pol.štrážm. Benátskému, že Rudolf Eben, stál v pořadí čekajícího obecnstva při vydávání lístků na brambory a měl zakrytou židovskou Davidovu hvězdu na svém svrchním kabátě, tím způsobem, že levá klop kabátu byla přeložena až k dolnímu okraji kabátu. Kromě toho podotkl Nickmann, že Eben stál v řadě mezi ariji.

Rudolf Eben udává, že jednak nevěděl zda stojí mezi ariji, neboť do této řady byl prý postaven městským zřízencem tam konající pořádkovou službu, a jednak si ani neuvědomil, že klop kabátu, která se stále překládá ^{přes rameno} od shora až dolu, zakrývá jeho židovský odznak.

Rudolf Eben, který byl zjištěn podle občanské legitimace č. 42585 vyd. dne 9.VI.1941 polic. ředit. v Praze, byl po sepsání oznámení předán kom. I. k dalšímu úřednímu jednání.

Kom.I.

Velitel policejní stanice,
pol.práp. *Antonín Křížek*

Berek Fleiszer se narodil 6. srpna 1899 v Minsku, odkud během první světové války utekl do německého Magdeburku. Sára či též Gitl Fleiszerová se narodila 14. prosince 1899 ve Varšavě, odkud v roce 1919 odešla za prací do Německa. Po nástupu nacistů k moci, kteří zvláště krutě vystupovali proti tzv. „východním Židům“, byli v roce 1934 vypovězeni a utekli do Prahy. Zde dostávali skromnou podporu od Židovského pomocného komitétu. Počátkem srpna 1942 byli oba deportováni do terezínského ghetta, odtud však byli již o dva týdny později posláni do ghetta v Rize. Oba zahynuli.

Uniformovaný policejní strážní sbor v Praze.
Oddělení Král.Vinohrady.

Čís.st.kn.32.

Na Král.Vinohradech dne 5.ledna 1942.

Věc: Manželé Fleiszerovi-židé,
vstup do sadů pro židy za-
kázaných.

A. Osobní data:

Berek F l e i s z e r, ruské národnosti, židovského vyznání, dne 6.8.1899 v Minsku - S.S.S.R. narozený, bez státní příslušnosti, ženatý, bez povolání, bytem v Praze XII., čp.1614, Pribinova ul.čís.7.

Sára Gitl F l e i s z e r o v á rozená Chagerová, ruské národnosti, židovského vyznání, dne 14.12.1899 ve Varšavě v Polsku narozená, bez státní příslušnosti, vdaná, bez povolání, bytem v Praze XII., čp.1614, Pribinova ul. čís. 7.

S v ě d e k :

František L e p š í k, české národnosti, přísežný hlídač sadů hl.m.Prahy, bytem v Praze XIV., Klášterského ul.čís.78.

B. Skutková podstata:

I.

Dne 5.ledna 1942 o 10.30 hod.předvedl Lepšík na policejní stanici v Americké ul.v Praze XII. oba manžele Fleiszerovi proto, že vzdor jeho na-pomenutí přecházeli městský sad ~~xxx~~ po pěšině ~~xx~~ na stráni mezi Běleh-radskou a Lublaňskou ul. v Praze XII., kam jest podle vyhlášky vstup pro židy zakázán.

II.

Manželé Fleiszerovi na svoji omluvu udali, že o tomto zákazu nevě-děli.

III.

Manželé Fleiszerovi byli předáni na kom.VII.k dalšímu řízení.

Stojný Mladý rev.čís.836,
policejní praporčík.

329 – Židovská zahradní restaurace Braník-Zátiší

Židovské listy, 26. dubna 1940

Po zákazu návštěv běžných restaurací nabízel *Židovské listy* aspoň zvláštní židovské restaurace.

Na jejich stránkách se odráželo stále větší oddělení Židů od ostatních obyvatel.

Seite • Strana 6

Jüdisches Nachrichtenblatt Nr. 17 • Židovské listy čís. 17

Židovská zahradní restaurace Braník-Zátiší

Konečná stanice el. dráhy 17–21 autobusem L ke škole. Autobus X k Černému koni.
Zahájení 28. dubna 1940 o 1½10. hodině ranní s koncertem a tancem.
Hudba: Berkovič-Frankenstern.
Obědy od K 8.50. Káva K 3.50. — Dobře chlazené nápoje. — Lídové ceny. — Provoz po celý den. Stinná zahrada. Slunné verandy.
Parket v zahradě. — Herny v přírodě.

Zveme Vás srdečně Goldschmidt-Kaufman

330 – Matka s dětmi na židovském hřbitově v dnešní Fibichově ulici, 1942

Židovské muzeum v Praze

Po zákazu vstupu do parků a lesů byly téměř jedinou zbývající zelenou plochou pro matky s dětmi židovské hřbitovy.

Následující strana

331 – Udání českého fašisty Oldřicha Sýkory z Červeného Kostelce, 23. dubna 1942

Národní archiv

Oldřich Sýkora patřil mezi velmi aktivní české fašisty a kolaboranty. V Červeném Kostelci a okolí aktivně šířil antisemitskou propagandu. Po válce byl odsouzen Mimořádným lidovým soudem za kolaboraci s nacisty.

Městský úřad

v Červeném Kostelci.

Všímám si již delší dobu, jak v různých městech zařazují Židy do pracovních útvarů. A vskátku zjistil jsem, že Židé pracují v těchto městech při obecní správě, vykonávají všechny v úvahu přicházející práce. Tak tomu jest ku př. : v Ústí n. Orlicí, v Náchodě a jinde. Všichni Židé bez výjimky, tedy i bývalí majitelé továren, musí tu svorně s ostatními vykonávat jim městem přidělenou práci. Vidíme zde, že stávající nařízení o zaměstnání Židů provádějí se nekompromisně a důsledně. To má velký mravní účinek na ostatní místní obyvatelstvo.

Vzhledem k tomu, že v Červeném Kostelci nebyli do dnešního dne žádní z místních Židů zařazeni do pracovních útvarů při obci, podává níže podepsaný městskému úřadu v Červeném Kostelci pilný návrh, aby zdejší Židé byli okamžitě povoláni do práce k obci, jako je tomu jinde a předpokládá, že návrh bude v nejbližších dnech realizován, resp. k jeho realizování bude městská rada na pilno svolána, aby jej schválila.

K tomu dovoluje si navrhovatel připojit, že opisy tohoto návrhu, byly současně zaslány doporučeně ministerstvu vnitra v Praze a okresnímu úřadu v Náchodě, aby tyto byly předem informovány o akci, která se za tím účelem podnikla.

K větší přesnosti, uvádí navrhovatel jména Židů a Židovek, na které v místě připadá pracovní povinnost. Jsou to : Žid Schack st., Taussig a Teltsch, Židovky Schacková, Taussigová, Weisskopfová, dcera Eisemanové a Pickové.

Židy zaměstnal by zdejší okrašlovací spolek, obecní a silniční správa, atd. Židovky by byly povinny uklízet a čistit školní a obecní místnosti.

Navrhovatel doufá, že městská rada přijme tento návrh jako samozřejmý popud, k následování příkladů, ve shora jmenovaných městech. Při tom však si dovoluje podotknout, že v případě odchýlného mínění městské rady o tomto návrhu, je navrhovatel rozhodnut, trvatí do dohledu na jeho provedení.

Oldřich Sýkora, Červený Kostelec 655.

Označení

Od září 1941 museli všichni Židé starší šesti let na veřejnosti nosit na oděvu viditelnou žlutou hvězdu s nápisem „Jude“ (Žid). Toto opatření, po nacistickém útoku na Sovětský svaz a přechodu k fyzickému vyhlazování evropských Židů, mělo za cíl úplnou izolaci židovských obyvatel a nakonec i jejich deportaci do ghetta a koncentračních táborů. (V okupovaném Polsku bylo podobné označení Židů již v roce 1939, kdy začalo shromažďování Židů v ghettech.)

➔ Antisemitismus > Český antisemitismus > Rudolf Vrba: antisemitská část programu křesťansko-sociální strany (1897), s. 144

332 – Peter Demetz: O židovské hvězdě maminky

„Odpoledne jednoho dne ke konci září 1941 mi matka oznámila, že byla na židovské obci (nejsem si jistý, jestli tam nešla vůbec poprvé), kde vystála frontu a dostala několik černě lemovaných žlutých nášivek s černě vyznačenou Davidovou hvězdou a černým slovem Jude ve středu hexagramu. Vzala jehlu a nit, jimiž se dovedla tak zručně ohánět, a podle nařízení si je našila na dvě blůzy a jedny šaty. Hvězda jí v mžiku znemožnila svobodný pohyb po městě, jelikož Židé měli zákaz vstupovat do parků, zahrad i mnoha ulic, ale matka ho občas přestoupila, protože jsem jí pomáhal předstírat, že mezi vyvržené nepatří. Měla jednu velice elegantní čtvercovou kabelku z patentní černé kůže, za kterou by se v hollywoodském filmu nemusela stydět ani taková Claudette Colbertová, a pokud ji držela přitíštěnou na prsa ve správném úhlu, nebyla hvězda vidět, takže nikdo nic nepoznal a ona vypadala jako normální matka, která si se synem vyrazila na procházku. Když bylo hezky, občas jsme pomalu korzovali v některém parku na Vinohradech, kde jsme nemohli potkat nikoho ze sou sedství, a těšili jsme se z podzimního slunce, ale sednout si na lavičku, jak to dělali staří lidé, jsme se nikdy neodvážili.

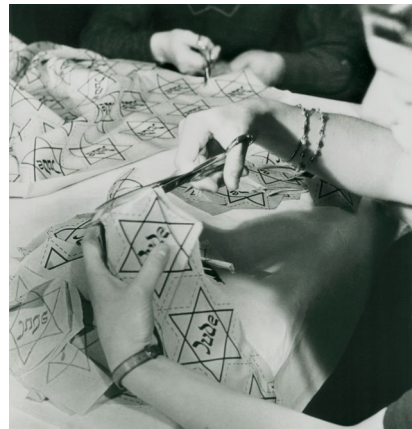
Jednou jsme nařízení porušili opravdu nezapomenutelným způsobem. Bylo to na Silvestra, v předvečer nového a opravdu hnusného roku 1942. Otec [který nebyl židovského původu] přišel s nápadem, že půjdeme společně na noční představení do kina Broadway na Příkopěch, v němž tehdy pracoval. Přinesl lístky, a tak jsme se tam vypravili a všichni se posadili na balkon hned zkraje řady, abychom se v případě nutnosti mohli rychle vytratit. Na program byla jakási veselohra. Matka se bavila a přestala kabelku křečovitě tisknout k tělu, ale když se na konci představení světla v sále rozsvítila, okamžitě ji zase dala zpátky a udělala dobře, protože jakýsi muž se společnicí na nás začal vrhat zlověstné pohledy. Otec mi pošeptal, že to je jistý K. Byl to jeho dávný kolega z divadla, a tak věděl, koho má otec za manželku. Nový rok tedy nezačal vůbec dobře, protože jsme se přinejmenším tři dny trásli strachy, že nás K. udá. Byl to zřejmě čestný člověk, a tak to neudělal, ale matka se od té doby do kina už nikdy nepodívala. Zopakovat tohle dobrodružství jsme se neodvážili a výprav do parku taky ubylo.“

Peter DEMETZ: *Praha ohrožená 1939–1945. Politika, kultura, vzpomínky*, Praha 2010, s. 218–219

Středa Únor 1942

25

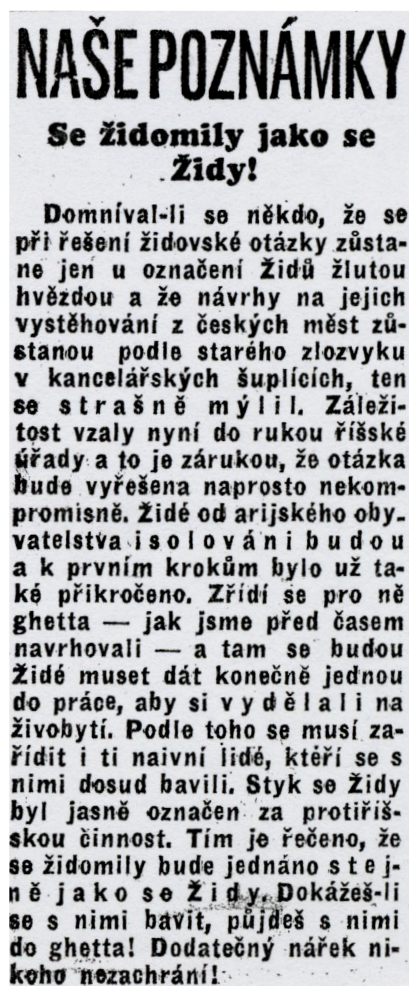
Všichni „arijsci“ žijící ve společné domácnosti se Židem musejí nahlásit svou telefonní přípojku.

333 – Příprava židovských hvězd na židovské obci

Židovské muzeum v Praze

Židovská obec v Praze musela připravit a rozdělovat látkové židovské hvězdy.

334 – Se židomily jako se Židy!

A-Zet, 14. listopadu 1941

Dnes je jasno už všem lidem
 kdo je arijcem, kdo Židem,
 neboť Žida poznáš vezdy
 podle černo-žluté hvězdy.

A chce-li beztravně si žít, musí na paměti mít:

vždy po osmé hodině,
 věnovat se rodině
 pracovači jako dělník
 neposluhat ani Mělník,
 vyučovat doma děti
 kupovat od tří do pěti,
 nemít šperky, česnek, víno,
 koncert, divadlo ni kino,
 domy, byty, gramofony,
 kožich, lyže, telefony,
 vepřové, cibuli, sýry,
 aparáty, přesné míry,
 jízdní kola, barometry,
 ponožky a teplé svetry,
 drůbež, mýdlo na holení,
 marmelády ni kouření,
 vůdčí listy, lihoviny,
 časopisy a noviny,
 bombony neš psací stroje,
 teplé spodky — ani dvojce,
 obchody, pole a bory,
 akcie, továrny, dvory,
 sardinky, ovoce, ryby.

Možná, že něco chybí,
 je těch věcí jistě víc,
 zakupujte raději víc!!

Navykni si chodit pěšky
 ať si přešl či je hezky.
 Nesmíš jezdit v rychlíku
 v tramvaji neš taxiku.
 Ať jsou sebevětší svody
 nikdy nelez do hospody,
 na nábreží, výstaviště,
 do musea, koupaliště,
 na pošty a na perony,
 k Meizlium neš na stadiony,
 do kostela, do beráry,
 na záchodek veřejný.

S penězi buď opatrný,
 účet můj vždy vázaný,
 zanechej nepěkné styky,
 s arijci nepřestuj styky.

Smíš však jedit jako drůbež
 mít tři kufry — a popruhy.